

УДК 342.9

Пахомов Володимир Васильович

Завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, доктор юридичних наук, доцент

Бондаренко Ольга Сергіївна

Викладач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, кандидат юридичних наук

Шапіро Вікторія Сергіївна

Старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, кандидат юридичних наук

ПРИНЦИПИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Pakhomov V., Bondarenko O., Shapiro V. Principles of Anti-Corruption Activity in Ukraine

Abstract. The basis of any activity is the establishment of the basic principles of its implementation. After all, they will determine the main directions of such activity outline its boundaries, help to build goals. Proper formulation of the principles of operation is a guarantee of its effectiveness. Of course, anti-corruption activities are no exception. In our opinion, in the context of the comprehensive counteraction to corruption in Ukraine, the legislative consolidation of the basic principles of anti-corruption activities is important and urgent. Principles of anti-corruption activities are divided into general: the rule of law, legality, publicity and special: justice, the principle of independence of persons who are empowered in the field of combating corruption; principle of interaction of power structures with the institutes of society; availability of independent media; the principle of the inevitability of liability for the commission of corruption and corruption-related offenses; the principle of an integrated and systematic combination of measures to prevent and combat corruption.

Key words: *corruption, principles. anti-corruption activities, corruption offenses, offenses, which connected with corruption.*

Постановка проблеми. Основою основоположних засад її здійснення будь-якої діяльності є встановлення. Адже, саме вони визначають основні на-

прями такої діяльності, окреслять її межі, допоможуть вибудувати цілі. Правильне формулювання принципів діяльності є запорукою її ефективності. Безумовно, антикорупційна діяльність не є виключенням. На нашу думку, в умовах всеохоплюючої протидії корупції в Україні, законодавче закріплення основних принципів антикорупційної діяльності є важливим та нагальним.

Стан дослідження. Значний внесок у розробку проблем корупції, антикорупційної діяльності та її засад було здійснено В. Івонцовим, О. Скомаровим, О. Шевченко, С. Лазоренко, К. Бабенко та багатьма іншими.

Мета дослідження. Метою статті є систематизація існуючих знань, формулювання, характеристика основних груп та конкретних принципів антикорупційної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. У першу чергу вважаємо за необхідне розкрити сутність поняття «принципи». У правовій доктрині під час визначення поняття принципів права науковці вживають такі категорії, як вихідні теоретичні положення, основні, керівні засади (ідеї), загальні нормативно-керівні положення, провідні засади, закономірність, сутність, система координат тощо. Багато категорій є однорідними. Тому принципи — це загальні, керівні (основні, головні, відправні, вихідні теоретичні, загальні нормативно-керівні, спрямовуючі) положення [1, с. 40]. Тобто, серед вчених немає одностайності в розумінні сутності принципів права та їхнього впливу на законодавство. Це зумовлено насамперед методологією, якою керується вчений у дослідженні принципів права, а також його розумінням права. Враховуючи наявну в юриспруденції багатоманітність підходів до праворозуміння, можна виділити щонайменше два підходи до розуміння принципів права. Зокрема, прихильники природної концепції права переконані, що принципи права

є визначальними і зумовлюють зміст правових норм. Прихильники позитивістської концепції праворозуміння навпаки, впевнені в тому, що принципи права потрібно виводити саме із норм права [2, с. 19].

Щодо юридичного закріплення принципів права, то як правило законодавець фіксує їх у перших статтях законів. Однак, Закон України «Про запобігання корупції», що є базовим для здійснення антикорупційної діяльності, на жаль, не містить таких принципів. Поза тим, системний аналіз цього та іншого законів, що направлені на запобігання та боротьбу з корупцією, дозволяє виокремити принципи антикорупційної діяльності в Україні.

Стосовно видів принципів права, то В. М. Семенов пропонує виділяти загальноправові, міжгалузеві, галузеві та принципи окремих інститутів [3, с. 30–31]. Натомість, А. С. Явіч поділяє принципи на загально-соціальні та спеціально-соціальні [4, с. 148–150]. На нашу думку, принципи антикорупційної діяльності бувають загальні, тобто характерні для всіх галузеві права та спеціальні, які притаманні лише антикорупційній діяльності та зумовлені її специфікою.

До загальних принципів належать: верховенства права, законності, публічності. На правовій природі кожного з них та конкретних проявах у сфері протидії корупції ми й пропонуємо зосередити особливу увагу. Так, першим фундаментальним принципом права є *принцип верховенства права*. Верховенство право має два аспекти вираження. Перший формальний полягає в тому, що вся діяльність в державі здійснюється відповідно до правових норм, а тому є чітко визначеною та має правові обмеження. Цей аспект верховенства права породжує низку правових норм, традиційних для будь-якого режиму законності (зокрема, державні органи можуть приймати юридичні акти лише відповідно до встановлених повноважень та

процедур; правомірність будь-якого акта чи дії державного органу має бути відкритою для перевірки незалежним судом за позовом зацікавлених осіб; особу може бути притягнуто до відповідальності тільки на підставі порушення норм позитивного права). Вони суттєво формалізують процес здійснення державної влади. Другий — матеріальний аспект верховенства права полягає в тому, що існують доволі чіткі стандарти, які визначають сутність позитивного права. Отже, верховенство права — це панування права певного змісту. Цими стандартами є насамперед основні права людини і принципи природного права (свобода, рівність, справедливість тощо) [5, с. 30].

Другий принцип — це принцип *законності*, який означає, що закон постає ключовою умовою легалізації та подальшої легітимації органів державної влади. Тобто зазначені елементи механізму держави можуть формуватись та діяти лише на основі закону, який визначає порядок та способи їх утворення, їх компетенцію та повноваження, а також відповідальність за порушення норм чинного законодавства [6, с. 89]. Так, згідно з чинним законодавством ряд державних органів наділені компетенцією у сфері протидії корупції, зокрема, Національне агентство з питань запобігання корупції — центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику; Національне антикорупційне бюро України, що є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових; Спеціалізована антикорупційна прокуратура України, яка здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового роз-

слідування Національним антикорупційним бюро України; підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим Законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями. Більше того, незабаром буде прийнято закон, який започаткує діяльність антикорупційного суду, тобто суду, який буде відправляти правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів.

Третій принцип — це принцип *публічності*, тобто гласність та відкритість всіх суб'єктів, що уповноважені займатися антикорупційною діяльністю. Даний принцип має кілька проявів:

1) безперешкодний рух інформації про явища і процеси в державно-правовій та муніципальній сферах, а також інформування громадськості про вжиття заходів щодо запобігання і протидії корупції;

2) особи, які беруть участь у запобіганні та протидії корупції, не можуть бути обмежені у праві на отримання від органів державної влади та органів місцевого самоврядування інформації щодо запобігання та протидії корупції;

3) особа, притягнута до відповідальності за корупційне правопорушення, не може бути обмежена у праві на отримання в правоохоронному органі та суді усної або письмової інформації про результати розгляду її справи, а кожен, хто не є стороною у судовій справі про корупційне чи пов'язане з корупцією правопорушення, має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом;

4) розгляд справ про корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення у судах відбувається відкрито, крім

випадків, установлених процесуальним законом [7].

Другою групою принципів антикорупційної діяльності, як вже зазначалося, є спеціальні принципи. І перший із них — це принцип *справедливості*. В основі корупції, як деструктивного явища, лежить спотворення справедливості у суспільстві, адже фактично люди, які наділені певними майновими чи немайновими правами, пільгами та привілеями одержують можливість «впливати» у незаконний спосіб на процес прийняття та результати юридично значимих рішень, дій тощо. Саме тому, одним з основних принципів антикорупційної діяльності є принцип справедливості, тобто всі учасники правовідносин є рівні перед законом, права кожної особи, яка буде визнана підозрюваною чи обвинуваченою за вчинення корупційного злочину будуть дотриманні та гарантуватимуться кожним компетентним суб'єктом. Водночас, як вказує О. Скомаров, зазначений принцип кореспондується з іншого принципу здійснення антикорупційної діяльності, а саме: політичною нейтральністю і позапартійністю всіх суб'єктів владних повноважень, які наділені антикорупційною компетенцією. Виокремлюючи цей принцип, законодавець, на нашу думку, намагався акцентувати увагу на неполітичному характері діяльності правоохоронного органу, неможливості впливу на його функціонування з боку політичних сил [8, с. 226].

Другий принцип цієї групи — це *принцип незалежності осіб, які наділені повноваженнями у сфері протидії корупції*. На нашу думку, незалежність та неупередженість таких компетентних суб'єктів має забезпечуватися, у першу чергу, належним рівнем оплати праці таких осіб. Адже, аналізуючи причини та умови корупції можна відмітити, що однією з найбільш вагомих із них є саме недостатній рівень оплати праці, а як наслідок спокуса одержання неправомірної

вигоди або ж вчинення іншого корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Третій спеціальний принцип — це *принцип взаємодії владних структур з інститутами суспільства*, населенням вимагає поєднання зусиль у протидії корупції владних структур і суспільних інституцій. Протидія корупції — це не лише справа держави, це справа всього суспільства. Кожен суспільний інститут у цій справі має виконати свою функцію, в межах повноважень вжити всіх можливих антикорупційних заходів. Обмеження протидії корупції правоохоронною діяльністю відповідних державних органів виключає виконання основних завдань і досягнення мети антикорупційної діяльності [9, с. 132]. Більше того, ми переконані, що найбільш ефективним, оскільки є найменш заангажованим, виступає саме громадський контроль.

Четвертий принцип — це *наявність незалежних ЗМІ*, які здатні повно та об'єктивно висвітлювати політичне життя держави. Так, незалежні ЗМІ вносять важливий вклад в боротьбу з корупцією, розкриваючи і розголошуючи посадові зловживання і освітлюючи антикорупційну програму. Суттєвим моментом забезпечення відкритості влади в Україні є становлення й розвиток незалежної преси. У будь-якій демократичній державі ефективно функціонування владних структур неможливе без незалежної преси — своєрідної «опозиції» до влади, соціального інституту. У розвинутих цивілізованих країнах засоби масової інформації є одним із найпотужніших антикорупційних соціальних інститутів: встановлення і оприлюднення журналістами фактів зловживання владою з боку державних чиновників здебільшого стає початком кінця їхньої кар'єри [10].

П'ятий принцип — це *принцип невідворотності відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень*, який означає, що кожна особа,

яка вчинила таке правопорушення, підлягає покаранню та/або іншим правовим заходам; звільнення від відповідальності, від покарання (стягнення) чи його відбування, а також заміна покарання (стягнення) більш м'яким допускаються лише у випадках, передбачених законом [7]. Система покарань за корупційні злочини в Україні представлена восьми видами покарань: штрафом, позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадськими роботами, виправними роботами, арештом конфіскацією майна, обмеженням волі та позбавленням волі на певний строк. Найсуворіше покарання за корупційні злочини — це позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна. Цікавим є те, що законодавець передбачає можливість звільнення особи, яка запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну від кримінальної відповідальності (а отже, і від покарання) за злочини, передбачені ст. 354, 368-3, 369-4, 369, 369-2 Кримінального кодексу України, за наявності додержання умов і підстав, зазначених у ч. 5 ст. 354 цього Кодексу [11].

Шостий, але не менш важливий принцип, — це *принцип комплексного та системного поєднання заходів запобігання корупції та боротьби з нею*. Безумовно,

більш ефективним є не боротьба з існуючою проблемою, а профілактика її виникнення, саме тому українське законодавство нині більшою мірою спрямоване на запобігання корупції. Так, в Україні діють такі заходи як фінансовий контроль, обмеження щодо одержання подарунків, обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності тощо. Що ж до боротьби з корупцією, то відбулось суттєве оновлення складів та видів корупційних злочинів, а також правопорушень, які лише пов'язанні з корупцією.

Висновки: З огляду на викладене вище, антикорупційна діяльність в Україні, як і будь-яка діяльність здійснюється відповідно до певних основоположних ідей, якими є принципи. Принципи антикорупційної діяльності поділяється на загальні: верховенства права, законності, публічності

та спеціальні: справедливості, принцип незалежності осіб, які наділені повноваженнями у сфері протидії корупції; принцип взаємодії владних структур з інститутами суспільства; наявність незалежних ЗМІ; принцип невідворотності відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень; принцип комплексного та системного поєднання заходів запобігання корупції та боротьби з нею.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Старчук О. В. Щодо поняття принципів права / О. В. Старчук // Часопис Київського університету права. — 2012. — № 2. — С. 40–43.
2. Гришук О. Принципи права: філософсько-правовий вимір / О. Гришук // Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». — 2015. — № 61. — С. 16–23.
3. Семенов В. М. Конституционные принципы гражданского судороизводства / В. М. Семенов. — М.: Юрид. лит., 1982. — 150 с.
4. Явич Л. С. Право развитого социального общества: сущность и принципы / Л. С. Явич — М.: Юрид. лит., 1978. — 223 с.
5. Погребняк С. Принцип верховенства права / С. Погребняк // Вісник академії правових наук України. — 2006. — № 1(44). — С. 26–36.
6. Бистрик Г. М. Принцип законності і засоби його правового забезпечення у функціонуванні механізму держави / Г. М. Бистрик // Наукові праці МАУП. — 2014. — № 1(40). — С. 85–90.
7. Іванцов В. О. Принципи запобігання та протидії корупції: аналіз антикорупційного законодавства [Електронний ресурс] / В. О. Іванцов // Правові, економічні та соціальні аспекти протидії корупції : матеріали наук.-практ. семінару, Миколаїв, 20–21 травня 2016 р. — Миколаїв : НУК, 2016. — Режим доступу: <http://conference.nuos.edu.ua/catalog/lectureDetail.jsessionid=469a279d32b4c383b3bbcf261a9?lectureId=36935>

- &conferenceId=36154&isProjectorView=false.
8. Скомаров О. Принципи діяльності Національного антикорупційного бюро України / О. Скомаров // Науковий часопис академії прокуратури України. — 2016. — № 3. — С. 222–229.
9. Шевченко О. В. Основні принципи протидії корупції / О. В. Шевченко // Вісник Вищої ради юстиції. — 2011. — № 1(5). — С. 120–133
10. Лазоренко С. Ж. Базові принципи та елементи антикорупційної політики [Електронний ресурс] / С. Ф. Лазоренко, К. А. Бабенко. — Режим доступу: <http://kaas.gov.ua/law-library/articles/b/558-bazovi-printsipi-ta-elementi-antikoruptionsijopolitiki-v-ukrajini.html>.
11. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] від 05 квіт. 2001 р. №2341-ІІ; ред. станом на 12 січ. 2018 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2001. — № 25–26. — Ст. 131. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

REFERENCES:

1. Starchuk O. V. (2012). *Shchodo poniattia pryntsyviv prava*. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2. P. 40-43. [in Ukrainian].
2. Hryshchuk O. (2015). *Pryntsyvy prava: filosofsko-pravovyi vymir*. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya Iurydychna. 61. P. 16-23. [in Ukrainian].
3. Semenov V. M. (1982). *Konstytusyonni pryntsyvy brazhdanskoho sudorozvyodstva*. Moskva. Yuryd. lyt. 150 p. [in Russian].
4. Iavych L. S. (1978). *Pravo razrytoboho sotsyalytycheskoho obschbestva: sushchnost y pryntsyvu*. Moskva. Yuryd. lyt. 223 p. [in Russian].
5. Pohrebniak S. (2006). *Pryntsyv verkhovenstva prava*. Visnyk akademii pravovykh nauk Ukrainy. 1(44). P. 26-36. [in Russian].
6. Bystryk H. M. (2014). *Pryntsyv zakonnosti i zasoby yoho pravovoho zabezpechennia u funktsionuvanni mekhanizmu derzhavy*. Naukovi pratsi MAUP. 1(40). P. 85–90. [in Ukrainian].
7. Ivantsov V. O. (2016). *Pryntsyvy zapobihannia ta protydiv koruptsii: analiz antykoruptsiinoho zakonodavstva*. Pravovi, ekonomichni ta sotsialni aspekty protydiv koruptsii: materialy nauk.-prakt. seminaru. Mykolaiv, 20-21 travnia 2016 r. Mykolaiv. NUK. URL: http://conference.nuos.edu.ua/catalog/lectureDetailjsessionid=469a279d32b4c383b3_bbcfa261a9?lectureId=36935&conferenceId=36154&isProjectorView=false. [in Ukrainian].
8. Skomarov O. (2016). *Pryntsyvy diialnosti Natsionalnogo antykoruptsiinoho biuro Ukrainy*. Naukovyi chasopys akademii prokuratury Ukrainy. 3. P. 222–229. [in Ukrainian].
9. Shevchenko O. V. (2011). *Osnovni pryntsyvy protydiv koruptsii*. Visnyk Vyshchoi rady yustytzii. 1(5). P. 120–133. [in Ukrainian].
10. Lazorenko S. Zh. *Bazovi pryntsyvy ta elementy antykoruptsiinoi polityky*. URL: <http://kaas.gov.ua/law-library/articles/b/558-bazovi-printsipi-ta-elementi-antikoruptionsijopolitiki-v-ukrajini.html>. [in Ukrainian].
11. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. [in Ukrainian].